

CSÁKI JUDIT

Rezignáltan

■ MOLNÁR FERENC:

AZ ÖRDÖG ■

Az ördög, Molnár Ferenc színműve úgy kezdődik, ahogy (János, a festő) bependéről a színre kalapban, kabátban, és máris osztja utasításait Andrásnak, a szolgának); a Radnóti Színház előadása meg úgy, hogy András – aki nem is biztos, hogy szolga – pontos és lassú koreográfia szerint előkészíti a szakadt kis manzárd-szobát János ébredésére. Aki amúgy nem ágyban, hanem a földön ébred, egy lepedő alatt – és egészen bizonyosan nem édes álomból, viszont nagyon másnaposan. Régi rituálé lehet ez kettejük között: András kikészíti a holmikat, karnyújtásnyira a kávé, lépésritmusban (pontosan kiméri!) a papucsot, meggyújtja a cigarettát, kitélti a vizet.

Koncz Zsuzsa felvétele

Schneider Zoltán (János) és Bálint András (Az Ördög)

Aztán egy ideig minden nagyon hasonlít arra, ahogyan Molnár írta. Csak nem ugyanazok játsszák a főbb szerepeket.

Ez a János, a festő leginkább egy kétségbeesett és kiegétt értelmiségire emlékeztet. Környezete szedett-vedett és dekadens, amiképpen ő maga is. Az a szerelem, amely Jolán iránt lobban föl (újra? még mindig?) benne, inkább kelletlenül úzótt, önsorsrontó játék, semmint szenvedély. Igaz, Jolán, a gazdag ember felesége is leginkább játszani akar, mintha egyébként unatkozna. Pedig az a bizonyos „gazdag ember” ebben az előadásban fiatal, dinamikus, rendezett férfi.

SZÁNTÓ JUDIT

Harmadszorra

■ CAMUS: A FÉLREÉRTÉS ■

„Ha az ember azt akarja, hogy megismerjék, egyszerűen meg kell mondania, hogy kicsoda. Ha elhallgatja, vagy ha hazudik, magányosan hal meg, és környezete sem kerülheti el balvégzetét.”

Ennyiből is látszik, hogy a mű kommentálását nem szabad az alkotóra bízni; minden jel szerint inkompetens. Albert Camus mentségére szóljon: valószínűleg szándékosan, esetleg a színpadi sikerre kacsintva értette félre *A félreértést*, amely ha ennyi volna, kész receptet adna a megvalósítók kezébe. Szerencsére ennél sokkal bonyolultabb alkotás, amelyben a *fait divers*, az alapul szolgáló, sokszor idézett rendőri napihír művészi feldolgozása a realista dráma és a lélektani krimi rétegein át épül az egzisztencialista és abszurdoid paraboláig. A baj vele napjainkban az, hogy utókorának hálátlan szakaszát éli: miután receptjét az epigonok elkoptatták, hajdani titokzatossága a kézenfekvő evidenciájáig vékonyodott, és egy letűnt iskola tézisdrámájaként hat. Ugyanakkor egy nagy hatású irányzat egyik alapműveként megvan a maga dokumentumértéke, és ha nem is igen inspirálhat úttörő vállalkozásokat, jó és hatásos előadások szülehetnek belőle. Még érdemes nekivágni.

A Vigszínház alighanem kedvében akart járni az intézményhez pártolt Tompa Gábornak, a miénknél sokkal izgalmasabb összromániai színjátszás jelentékeny alakjának, amikor módot adott rá, hogy pályája során harmadszor is nekifusson *A félreértésnek*, amelyet már Szolnokon és Kolozsvárott is színpadra állított, mindháromszor azzal a szándékkal, hogy a mű valamennyi rétegét értékesítve elsősorban az emberi kapcsolatokat általában jellemző alapvető „félreértést”, a kommunikációképtelenséget s az egyes ember sorsszerű magányát, „világbalokottságát” demonstrálja. Bár a három közül a kolozsvári előadást nem láttam, a kritikákból úgy tűnik, a tér „sorsszínpadszerű” elrendezése, a vaslépcső s a fogadói szobát jelképező üvegkalitka mindhárom nekifutásban hasonló, s bizonyos hangsúlyos, az értelmezést kikristályosító rendezői megoldások is

visszatérnek: ilyen például az előadás végéről a pénzeszsák lecipelése vagy Maria végső, Jan attitűdjét újjászülő ágyba fekvése, továbbá korábról az a roppant hatásos mozzanat, amikor az öreg szolga a halott Jan útlevelet bűnjelként vad, számon kérő mozdulattal az üvegfalhoz csapja, vagy amikor ez a főszereplővé előlépett, Istent és Isten hiányát egyszerre jelképező figura az elutasítás „Nem!”-jét az utolsó pillanatokban fenséges, megközelíthetetlen és mégis feloldó csellószóba futtatja ki.

Kolozsvárott a rendezővel régóta együttműködő, együtt rezonáló, Szolnokon ambiciózus, képlékeny és tanulékony vidéki színészek álltak Tompa Gábor rendelkezésére. A Vigszínház gárdájának közegellenállásába már nem egy neves vendégrendezőnek csorbult bele a bicskája; Tompának sem volt több szerencséje, s így, bár a szertartásszínház, a Szolnokon sokkal evidensebb passiótörténet motívumai citátumként átmertődtek, az előadás hangszúlya áttevődött a realista lélektani dráma köztes rétegére. Kútvölgyi Erzsébet (Az anya) egy parasztdrámából vett zsánerfigurát állít a színpadra; Buza Tímea (Martha) a fúria pszichopatológiájának külső ismérveit keresgéli; Kőmíves Sándor (Az öreg szolga) precízen jön-megy, de jelenléte nem sugároz végzettségűséget (amikor Jan világos kabátját felölti, a néző azt hiheti, mohó háziszarkáról, hullarabló

Forgács Péter rendezésének kezdeti baljós lendülete nem fokozódik – marad baljós-nak, és megszeli. Az Ördög például nem a tradicionálisan meglepő fordulattal lép színre, hanem – ördögségéből jócskán veszítve – be- és átsettenkedik néhányszor a szobán. És nem is ördög, legalábbis nem a Molnár Ferencé. Sem sötét arcból, sem Mefisztó-maszk, sem ékbe futó haj, sem ferde szemöldök. Igaz, nem is harmincöt-harmincnyolc éves fiatalember, hanem az életről sokat tudó, meglett, rezignált, sőt, kissé cinikus alak; az a sokszor kellemetlen fráter, aki vagy igazat mond bele az emberek képebe, vagy igazmondásra, de legalábbis a szokásos öncsalás- és megalkuvássorozat fel-függesztésére készíti őket. A gordiuszi csomók átvágására. Mellékfoglalkozásban pedig elegáns játékmester, a cselekmény – a színpadi élet – rugója.

Tehát semmi Mefisztó, Freud is alig. A szírupos szövegek ugrottak, a túlpörgetett fordulatok szintén. Előbbiek elmondhatatlanná, utóbbiak eljátszhatatlanná váltak. Helyükbe újmódi színházi poénok kerültek – egy többszakaszos páros csókolózás a báljelenetben vagy a levélírás írógéppel megbolondított, betétszerű villámtrefája. Molnár el van idegenítve. Le van transzponálva.

Molnárból kifordult a darab – a Radnóti előadásának az a tétje, vajon be is fordul-e valahová. A ma már túldimenzionáltnak tűnő szerelmi konfliktusnak ugyanis muszáj megmaradnia saját közegében, hiszen mai koordináták közt legfeljebb banális életkép. A társadalmi státuskülönbségek, konvenciók és erkölcsök jelentése ugyanis gyökeresen megváltozott, amióta csöppet sem izgalmas, van-e ruha a báli belépő alatt. A kérdés az: lehet-e izgalmassá tenni archaizálás, azaz az egykori jelentések aktivizálása nélkül. Forgács Péter speciel ezt a kérdést megkerülte. A belépő titka ebben az előadásban teljességgel nélkülöz minden erotikus felhangot – csínytevés, fogadás, játékká válik. Így is kellemes nézivaló – miként az egész előadás –, de tétjét elveszítette. Amiként János és Jolán játszámja sem megy életre-halálra. Komótosan kaptat a végkifejlet felé, hátrahagyva jó néhány áldozatot – Selyem Cinkát, Elzát és Lászlót –; egyikük sem fogja elemészteni magát, az biztos. De hát a szerelmesek összeborulása sem holtomiglan-holdiglan. Az egész egy kellemes „Play Molnár”.

Az előadás legjobbja Bálint András. Többek közt azért, mert akkor is tudni látszik a Molnár-stílt, ha nem azt játssza, tehát alakításában otthonos a szellemesség, az elegan-

cia, a kellemesség úgy is, ha távolságtartó iróniával borítja. Könnyű kézzel vezényli a játékot, mozgatja az elkönnyített figurákat, marionettmester.

Schneider Zoltán Jánosa kicsit súlyosabb alaknak látszik a kelleténél, a könnyedség hiányzik belőle. Úgy rázza le a kis Selyem Cinkát, mintha egy sorskérdéssel birkózna. Amúgy pedig Selyem Cinka Hámori Gabriella alakításában igazi Molnár-betét, a romlottságot is romlatlannak mutatja, a kiszolgáltatottsága bájos, cseledbölcsessége megindító. Más kérdés, hogy ebből az előadásból kilóg.

Töprengtem egy ideig, hogy vajon Gubás Gabi átlátszó, kislányos, csöppet sem rejtélyes Jolánja és Szávai Viktória rétegzettebb, sejtelmesebb, izgalmasabb Elzája vajon rendezői cselvetés-e. Vagy a szerencsétlen János megzavarását célzó rendezői fogás. Esetleg társulati belügy. Netán Molnár bosszúja.

MOLNÁR FERENC: AZ ÖRDÖG (Radnóti Színház)

DÍSZLET-JELMEZ: Horváth Judit. **RENDEZŐ:** Forgács Péter.

SZEREPLŐK: Csányi Sándor, Gubás Gabi, Schneider Zoltán, Bálint András, Szávai Viktória, Hámori Gabriella, Kocsó Gábor.

Kútvölgyi Erzsébet (Az anya), Buza Tímea (Martha) és Seress Zoltán (Jan)

munkaadói kisszerű kópiájáról van szó); Seress Zoltán (Jan) kísérletezik ugyan valamilyen vívódóbb, töprengőbb alak megteremtésével, de inkább félszegnek hat, s hangneme csupán erőtlen moll lesz a két nő harsány dúrjával szemben; a nemzedéke egyik legérdekesebb, legegységibb tehetségének megismert, mellesleg Martha-ként is igencsak elképzelhető Majsai-Nyilas Tünde mint Maria pedig már-már a *Hattyúk tava* valamelyik fehérhattyú-balerináját táncolja el.

Ezenközben a kritikus agyában megképzik az összes elő- és utókép, az *Oidipusz királytól* a *Rigolettó*n (vagy *A király mulat-on*) át a *Kecskeszigetig* vagy az *Arzén és levenduláig*, és rájön: a sok vándormotívum az idők folyamán a drámatörténet egyik alapszituációjává érett össze; mégis, ahány feldolgozás, annyi műfaj, iskola és gondolatosság. Tompa Gábort a camus-i változat specifikuma izgatja; úgy érzem azonban, 1991-ben Szolnokon közelebb jutott ennek rendezői megörökítéséhez.

Utóirat: szerencsétlen megoldásnak tartom a szünetet, amely a folyamatos ívű drámát brutálisan megtörve a közönséget fölöslegesen úzi ki a Házi Színpad rideg és barátságtalan előtereibe.

ALBERT CAMUS: A FÉLREÉRTÉS (Vígyszínház Házi Színpada)

FORDÍTOTTA: Horváth Andor. **DÍSZLET:** Both András. **JELMEZ:** Jánoskúti Márta. **ZENE:** Demény Attila. **RENDEZTE:** Tompa Gábor.

SZEREPLŐK: Kútvölgyi Erzsébet, Buza Tímea, Seress Zoltán, Majsai-Nyilas Tünde, Kőmíves Sándor.